

N:o 6.

Ank. till Riksd. kansli den 15 februari 1907, kl. 3,30 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående vidtagande af sådan anordning, att värnpliktig, som af samvetsbetänkligheter anser sig förhindrad att deltaga i vapenöfning, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning.

Lagutskottet har till behandling fått mottaga en inom Andra Kammaren af herr G. Lindgren i Islingby väckt motion, n:o 18, däri anføres:

»Ehuru frågan om behandlingen af sådana värnpliktige ynglingar, som af samvetsbetänkligheter vägra deltaga i vapenöfning, redan varit föremål för Riksdagens öfverläggningar och beslut, anser jag mig dock, på grund af nedan omförmälda förhållanden, böra vördsamt anhålla, att Riksdagen ännu en gång behagade taga frågan under ompröfning.

Först ber jag få erinra, att då frågan år 1898 förelåg, afslogs visserligen motionärens hemställan att, mot vissa villkor, befrielse från krigstjänst skulle tillerkännas sådana ynglingar, men Andra Kammaren fann frågan likväl så beaktansvärd, att densamma beslöt en skrifvelse till Kungl. Maj:t för närmare utredning.

Kungl. Maj:t hänsköt sedermera frågan till värnpliktskommitténs bepröfvande, hvilken kommitté visserligen gjorde det medgifvandet, att den fann det »synnerligen önskvärdt, om ändring kunde åstadkommas i det förhållandet, att värnpliktig vid upprepad, af samvetsbetänkligheter föranledd vägran att deltaga i vapenöfning måste dömes till fri-

hetsstraff på längre tid», men kommittén kunde icke finna någon utväg till lindring i de straff, som tilldömdes ifrågavarande värnpliktige.

Vid 1901 års riksdag väcktes frågan på tal ånyo genom motion n:o 112 i Andra Kammaren af herr J. Byström. I denna motion anfördes ett flertal personer, hvilka på grund af samvetsbetänkligheter vägrat deltaga i krigstjänst och därför ådömts och undergått kortare eller längre frihetsstraff af ända till mer än två års straffarbete, hvilket förhållande motionären ansåg upprörande och hemställde, »att Riksdagen behagade för sin del besluta, att § 2 i värnpliktslagen af den 5 juni 1885 med senare gjorda ändringar måtte erhålla följande ändrade lydelse.

Från värnpliktens fullgörande frikallas:

a) — — — — —

b) den, som af samvetsskäl ej kan förmås att låta sig vapenöfvas; dock är sådan värnpliktig skyldig att i den ordning, Konungen eger närmare bestämma, under tid motsvarande minst den stadgade öfnings-tiden för kronans räkning uträtta annat arbete, som för den värnpliktige kan anses lämpligt.»

Särskilda utskottet n:o 1, som hade motionen till behandling, fann visserligen att »de förhållanden, som motionären berört, onekligen ej sällan äro af synnerligen ömmande beskaffenhet», men utskottet fann sig likväl icke kunna tillstyrka bifall till herr Byströms hemställan, utan ansåg sig böra hemställa, »att Riksdagen måtte, med erkännande af ifrågavarande motions behjärtansvärda syfte, uttala sig för önskvärdheten däraf, att genom särskildt af Kungl. Maj:t meddeladt stadgande vederbörande truppbefälhafvare bemyndigades att, i den mån omständigheterna kunde därtill föranleda, meddela värnpliktige, som funnes hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, befrielse från sådan tjänst och i stället använda dem till annan lämplig tjänstgöring vid truppen». Utskottets hemställan bifölls i Första Kammaren med 86 ja mot 50 nej och i Andra Kammaren med 124 ja mot 70 nej, som tillföllo herr Byströms under diskussionen framställda förslag.

I enlighet med Riksdagens beslut utfärdade sedermera Kungl. Maj:t ett cirkulär, hvori vederbörande regementschefer bemyndigades att befria ifrågavarande värnpliktige från den egentliga vapentjänsten och i stället använda dem till annat arbete vid truppen. Nu förhåller sig dock så, att oaktadt sådant medgifvande erhålles, finnas årligen några värnpliktige, som vägra deltaga i all slags militärtjänstgöring och som skäl därför anförä, att sådan tjänstgöring är stridande emot deras religiösa uppfattning, hvilka ynglingar för sådan vägran ådömas längre eller kortare fängelsestraff.

Sälunda har på den mötesplats, hvilken jag bor närmast, år 1905 en yngling ådömts en månads fängelsestraff; samma yngling dömdes andra gången 1906 till fyra månaders fängelse, hvilket straff han äfven aftjänat. En annan yngling dömdes å samma plats förra året för enahanda vägran till två månaders fängelse. Hela antalet inom riket, som af anförda skäl vägra deltaga i militärtjänstgöring, kan icke säkert uppgifvas, men torde sannolikt icke öfverstiga ett tiotal årligen.

Vid bedömandet af skälen för ifrågavarande vägran och åtgärderna i anledning af densamma, ha nog meningarna varit delade. Åtskilliga hafva ansett stora betänkligheter föreligga för eftergifter af den art, att dessa värnpliktige, under vissa villkor, skulle befrias från krigstjänst, andra hafva ansett, att frågan är af den beskaffenhet, att den icke kan på annat sätt lösas.

Jag tillåter mig citera hvad två mycket aktade ledamöter af Andra Kammaren vid 1898 års riksdag därom yttrat.

Herr Hedin sade: »Nu är det visserligen så, att jag för min del icke kan förstå, att samvetsbetänkligheter skola möta mot lagens bud: Du skall öfvas i vapnens bruk till försvar för dina närmaste, för allt som är dig kärt och dyrbart, för ditt land. Jag kan icke förstå det. Men hvad rätt har väl jag att sätta mitt omdöme öfver andras, att förklara, att mitt samvete är ett upplyst samvete och de andras ett vilsefördt samvete — hvad rätt har jag därtill? Det spørsmålet kan väl träda fram för något hvar af oss, om vi erinra oss, att den fråga, som motionären har bragt å bane, är en mycket gammal fråga, att den kristna kyrkans historia har från hennes äldsta dagar antecknat namnen på martyrer, som lidit döden för sin vägran att bära vapen. Om vi erinra oss, att längre fram i mänsklighetens historia, i nyare tider, ett religiöst samfund, hvars vackra roll i mänsklighetens, om jag så får säga, religiöst-moraliska utvecklingshistoria icke är okänd för någon, »Vännernas» samfund, eller för att begagna ett namn, som en gång var, men numera icke är ett öknamn, »Kväkarnes» samfund — att de hyste samma åsikt som de martyrer från andra och tredje seklet efter Kristus, om hvilka jag nyss talade — när vi tänka på dem, så hafva vi anledning allesammans att ställa till oss det spørsmålet: Hafva vi rätt att sätta vårt kalla förståndsresonemang mot dessas varma, lefvande känsla och tro? Nej, vi hafva det icke. Eller skall jag säga, att lag, hvilken den än må vara, står så högt, är så oantastlig, att det icke sker dem, som trotsa den, annat än rätt, när de för detta sitt trots dömas till det straff, lagen bestämmer?

Nej, säger jag. Icke står jag här för att predika olydnad mot

lagen, men jag kan icke underlåta att påminna därom, att det ofta har inträffat, att i samtiden en minoritet och i eftertiden ett flertal, för att icke säga eftervärlden enhälligt, har prisat och berömt dem, som, i trots mot lagen, för sitt trots mot lagen dömts till straff och lidande för sin tro, och om hvilka vi nu erkänna: Dessa hafva befordrat mänsklighetens framsteg. Om det är så, som en prästman i Stockholm för någon tid sedan uttryckte sig, att vi numera alla här i landet »från konungasonen till och med torpardottern» få fritt bekänna vår öfvertygelse i religiösa ting, hvem, hvilka hafva vi mest att tacka för de vunna framstegen, om icke dem, som, för icke länge sedan här i landet, med visshet om hvad öde de gingo till mötes, bekände sin tro, afföllo från den rena evangeliska läran och dömdes till landsförvisning, eller dem, som, därför att de på en söndag, tillsammans med ett antal oskylda, läst »Fader vår» och några kapitel ur bibeln, dömdes till böter, förvändlade jämte böterna för sabbatsbrott till fängelse vid vatten och bröd? De ha i större mån än de, som skrifvit och talat för samvetsfriheten, här i landet varit samvetsfrihetens förgångsmän och banbrytare. Därför få vi icke säga om hvar och en, som trotsar lagen för samvetsfrihetens skull: Han är en lagbrytare, han är sitt straff värd.»

Herr *Waldenström* yttrade:

»Jag har velat säga, att man icke får för svårigheters skull affärda en fråga, som i alla fall icke låter affärda sig utan oemotståndligt fordrar sin lösning. Man kan dock icke genom lag reglera människors öfvertygelse. Det finnes och kommer säkerligen alltid att finnas personer, som läsa den heliga skrift på sådant sätt, att de däri icke kunna se annat än att hon, som de från barndomen lärt att betrakta såsom Guds ord, förbjuder dem att bära vapen. Och man måste taga hänsyn till dessa personer och deras af öfvertygelse föranledda samvetsbetänkligheter. — — — — —

Att det går för sig att i vårt land införa ändring i bestående förhållanden i detta afseende, kan så mycket mindre falla mig in att betvifla, som jag vet, att man, såsom redan anförts, till och med i Ryssland måst gifva vika för samvetsbetänkligheter hos mennoniterna. Kväkarne både i England och Amerika äro befriade från värnplikt.»

Liknande uttalande gjordes af samma talare äfven vid 1901 års riksdag.

Jag tillåter mig äfven anförä, hvad fängelsepredikanten vid Östersunds länsfängelse, regementspastor P. Öberg, i sin till fängenvårdsstyrelsen ingifna ämbetsberättelse för år 1905, i detta ämne yttrat:

»Bland årets fångar har en varit föremål för mitt särskilda del-

tagande och intresse. Det var en yngling, som nu för andra gången aftjänade honom ådömdt straff för vägran att fullgöra sin vapenöfning såsom värnpliktig — hans vägran var förestafvad af religiösa skrupler. Jag inser visserligen svårigheten uti att stifta och tillämpa några undantagslagar för sådana personer, men bittert var att se denne ynglings ödmjuka lidande för sin tros skull.»

Efter utståndet straff erhöll denne yngling Konungens tillstånd att resa till Amerika.

Då nu endast ett jämförelsevis ringa fåtal fall förekomma af omförmälda slag, kan ju saken af mången anses såsom af mindre betydelse, men enligt upplysningar, som erhållits, lär den äfven hafva en annan innebörd. Det lär förhålla sig så, särskildt i anledning af att ingen begränsning för ådömande af straff för omförmälda vägran förefinnes, utan kan ådömas år efter år under hela värnpliktsåldern och kanske ännu längre, — exempel finnes redan, att en person vid namn A. Hansson, Orsa, Dalarne, sju särskilda gånger undergått fängelsestraff och sist sex dygns mörk arrest — att flere ynglingar anse sig nödgade att emigrera, ty då de befinna sig inför alternativen att antingen kränka sin religiösa tro och öfvertygelse, antingen år efter år undergå fängelsestraff eller emigrera, föredraga flere det sistnämnda och resa redan före värnpliktsåldern till Amerika, i hvilket land de äga fullständig frihet från krigstjänst.

I anledning af angifna förhållanden förefaller det mig såsom i hög grad önskvärdt, att Riksdagen vidtog sådan åtgärd, att dylika missförhållanden kunde förebyggas.

Då jag är ombedd att till statsmakterna framföra deras uttalande och önskemål, som frågan närmast berör, tillåter jag mig att i detta sammanhang hänvisa till bilagan. Som jag för min del, åtminstone för närvarande, icke kan finna någon annan möjlighet till lösning af frågan, än att dessa värnpliktige beredas tillfälle att, i stället för militärtjänstgöring, få utföra annat arbete för statens räkning, kommer jag gifvetvis att hemställa därom, men kan Riksdagen finna en bättre lösning af frågan, så har jag ingenting däremot. Man skulle möjligen kunna tänka sig, att genom begränsning af straffet så till vida, att t. ex. den, som vägrat och därför ådömts och undergått straff 3 à 4 gånger, om med dessa straff också skulle följa, att den sålunda dömdes, så att säga, förklarades ovärdig att vidare till krigstjänst nyttjas, ett sådant förfarande skulle vara ett slags hjälp och lindring, men vid tanken på hur en dylik lagstiftning skulle taga sig ut, jämförd med andra länders, där i detta

afseende ett friare förhållande förefinnes, kan jag icke förorda en sådan åtgärd. Och detta äfven af det förhållandet, att, huru man än betraktar dessa värnpliktige, vare sig man anser, att deras religiositet är öfverdrifven, själstillståndet abnormt eller annat fel föreligger, så lära väl upprepade fängelsestraff ändå icke kunna vara lämpligaste åtgärden att försätta dem i normalt skick. Och då de själfva samt deras närmaste anförvanter med undersåtlig vördnad anhålla — rent af bedja — att statsmakterna måtte vidtaga sådana åtgärder, att de, i stället för militärtjänstgöring, finge på annat sätt fullgöra sina skyldigheter till staten, vågar jag förmoda, att en sådan framställning icke lämnas obeaktad.

Om också svårigheter skulle möta, så tror jag dock, att utvägar finnas för frågans lösning på detta sätt. Rikligt med kulturellt arbete finnes nog att utföra för statens räkning, såsom torrläggningar å domäner eller kronoparker samt väganläggningar m. m. Hufvudsaken synes mig vara att få frågan på bästa sätt ordnad.

I den förhoppning, att Riksdagen ville hjälpa Konungen att äfven i detta afseende uppfylla det stora grundlagsbudet, att »Konungen skall ingens samvete tvinga eller tvinga låta», får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen behagade besluta en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, det täcktes Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida och på hvilket sätt sådana värnpliktige, som på grund af religiös öfvertygelse finna sig af samvetsbetänkligheter förhindrade att deltaga i vapenöfning eller annan militärtjänstgöring, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning.»

Vid motionen är, såsom bilaga, fogadt utdrag af protokoll, hållet å fribaptistsamfundets årsmöte i Väster Färnebo den 29 juni 1906, hvaraf framgår, att samfundet i enhälligt antagen resolution beslutit anhålla, att statsmakterna behagade vidtaga åtgärder, att sådan värnpliktig, som anser sig af religiösa skäl förhindrad att deltaga i vapenöfning eller annan tjänstgöring vid truppen, må i stället beredas möjlighet att för statens räkning utföra annat arbete, skildt från all militärtjänstgöring, eller på annat lämpligt sätt fullgöra de skyldigheter, som staten, i stället för värnplikt, ålägger honom.

Såsom motionären framhåller, har redan förut ifrågavarande grannliga ämne varit föremål för Riksdagens behandling åren 1898 och 1901,

och vid båda dessa tillfällen hafva framlagda förslag mottagits med mycken sympati. Uppå Riksdagens anhållan har ock Kungl. Maj:t i cirkulär af den 21 februari 1902 bemyndigat vederbörande truppförbandschefer att, därest efter inhämtande af erforderliga upplysningar de vid noggrann pröfning af omständigheterna i hvarje särskildt fall finna öfvertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrar att fullgöra vapentjänst, därtill föranledes af allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst, förordna, att dylik värnpliktig skall användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet. I enlighet med dessa föreskrifter hafva där afsedda värnpliktige befriats från vapentjänsten och i stället användts vid förefallande handräckningsgöromål och dylikt vid lägerplatserna. Såsom emellertid af motionen synes och inom utskottet vitsordats samt för öfrigt torde vara allmänt bekant, hafva hos visse värnpliktige på religiös grund hvilande samvetsbetänkligheter rest sig mot utförandet af hvarje med militär tjänstgöring på ett eller annat sätt förbunden sysselsättning, och således äfven mot den, hvartill de enligt bestämmelserna i ofvannämnda cirkulär hänvisats. I flere fall hafva dessa betänkligheter varit af den afgörande art, att vederbörande värnpliktige antingen föredragit — stundom upprepade gånger — de stränga straff, hvarmed krigslagarna belägga insubordinationsbrott, eller ock emigrerat.

Att detta häntyder på en öfvertygelse af djupt grundad art, torde i de flesta fall vara visst. Utskottet är ock af den meningen, att en sådan på uppriktiga samvetsbetänkligheter af religiös art hvilande uppfattning vid värnpliktens utkräfvande bör af staten respekteras, där sådant utan åsidosättande af statens intresse kan ske, hvilket jämväl, såsom motionären framhåller, är fallet i flere främmande länder. Att ett dylikt åskådningssätt ej heller är främmande för svensk rätt, framgår däraf, att gällande lag hos oss öppnar möjlighet för person af sådan lära, som ej tillstädjer honom att aflägga ed, att på annat tillfredsställande sätt bekräfta riktigheten af en vid domstol afgifven utsaga.

När staten, såsom nu är fallet, genom höga straff söker reagera mot ifrågavarande värnpliktiges af religiösa motiv förestafvade insubordinationsbrott, torde det vara uppenbart, att straffet alldeles förfelar sitt ändamål. De, som däraf drabbas, anse sig lida för en rättfärdig sak, och på kamraterna vid truppen verkar tvifvelsutän de tredskandes ådagalagda motvilja mot militärtjänsten och därpå följande stränga bestraffning demoraliserande. Ur försvarets och särskildt disciplinens synpunkt torde därför deras fullständiga aflägsnande från lägerplatserna

endast vara att förorda, så mycket mera som ifrågavarande värnpliktiges årliga antal är så ringa, att deras uteslutande från de med militärtjänsten förenade göromål, hvartill de nu hänvisas, icke i någon mån kan sägas minska försvarskrafterna.

Om utskottet alltså på anförda skäl finner den föreliggande motionen synnerligen behjärtansvärd och för sin del vill tillstyrka bifall till densamma, anser dock utskottet, att en nödvändig förutsättning därför är, att fullt betryggande garantier uppställas mot missbruk från sådana värnpliktiges sida, som för att komma i åtnjutande af den ifrågavarande befrielsen ej skulle sky att hyckla samvetsbetänkligheter.

Väl torde man i allmänhet vara berättigad antaga, att sådant endast undantagsvis skulle inträffa, och att de, som af uppgifna samvetsbetänkligheter skulle göra anspråk på befrielse, i dessa sina uppgifter vore ärliga och uppriktiga. Fordringen på ett tillfredsställande och objektivt ådagaläggande af ärligheten i deras uppsåt skulle väl ock till en del kunna tillgodoses genom intyg af församlingsföreståndare eller annan trovärdig person. Men fränsedt svårigheten för vederbörande att i alla förekommande fall kunna afgifva ett sådant intyg, innebär icke detta en i utskottets tanke fullgod garanti mot missbruk af den ifrågasatta befrielsen. Motionären har i detta afseende anvisat den säkraste vägen. Älägges den, som af ifrågavarande motiv ej anser sig kunna fullgöra värnplikten, att i stället för statens räkning utföra annat verkligt arbete, lär faran för missbruk få anses helt vara aflägsnad. Sådant arbete af flerfaldig art torde lätteligen erbjuda sig. Motionären har föreslagit arbete med torrläggningar å domäner eller kronoparker samt väganläggningar, och vid frågans föregående behandling har ifrågasatts arbete vid utdikning af mossar, odlande af jord, järnvägsbyggnader, broarbeten, skogsskötsel, vissa ångbåtsfarleders uppreprensning och dylikt. Emellertid anser sig utskottet gifvetvis icke i tillfälle angifva, hvad som härvid skulle vara lämpligast samt hur anvisadt arbete skulle närmare ordnas och utföras, utan torde en af Kungl. Maj:t verkställd utredning härutinnan anvisa den bästa lösningen.

Med stöd af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att Riksdagen, med bifall till förevarande motion, ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t taga i öfvervägande, huruvida och på hvilket sätt sådana värnpliktige, som på grund af religiös öfvertygelse finna sig af samvetsbetänkligheter

förhindrade att deltaga i vapenöfning eller annan militär-tjänstgöring, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning.

Stockholm den 11 februari 1907.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.

Reservation:

af herrar *Sjöcrona, Andersson, Hedenstierna* och *Rudebeck*;

af herr *Lindhagen*, hvilken beträffande motiveringen anført:

»Lika med utskottet finner jag det af motionären framhållna missförhållandet böra föranleda åtgärder, egnade att afhjälpa detsamma.

Däremot förstår jag icke utskottets yttrande om att öfvertygelser af ifrågavarande slag böra af staten respekteras endast »där sådant utan åsidosättande af statens intresse kan ske». Det är nämligen just ett statsintresse af första ordningen, att ej tvinga någons samvete. Att i dylika fall ådöma medlemmar i samhället borgerliga straff innebär om något ett åsidosättande af statsintressena. Och man får väl ej förut-sätta såsom normalt, att statens rättsordning är så dålig, att den rätteligen bör slå ihjäl ett statsintresse med ett annat.

En undantagslös och bjudande sats måste det således vara, att värnpliktige i de afsedda fallen skola befrias från värnplikten. Sedan må därtill i mån af behof läggas garantier mot missbruk samt åt framtiden öfverlämnas att fullkomna dessa garantier, för den händelse de visa sig ej vara tillräckliga. Utskottet själf medgifver, att man kan vara berättigad antaga, att hycklandet af samvetsbetänkligheter skall inträffa endast undantagsvis. Med vissa garantier måste dessa undantagsfall bli ännu sällsyntare. Skulle ändock någon gång en ovärdig komma undan sin värnplikt, så är detta ett vida mindre ondt än om samhället med berädt mod skapar martyrer för verkliga religiösa öfvertygelser.

Beträffande härefter garantierna, så ställer jag mig mycket tveksam gent emot den af utskottet förordade arbetsplikten.

För det första kan lätt inträffa, att dylik arbetsskyldighet ingalunda undanröjer betänkligheterna hos många värnpliktige, då den i alla fall är ett surrogat för just det, hvaremot deras öfvertygelse vänder sig. Motionen är ju föranledd af den erfarenheten, att ifrågavarande värnpliktige se mera till saken än till formen och därför ofta finna civila arbeten vid mötesplatserna lika oförenliga med deras öfvertygelse som värnpliktsöfningarne själfva. Flyttas nu det civila arbetet för statens räkning något längre bort och anordnas såsom något fristående för sig, så kan det väl hända, att en och annan låter udda vara jämnt. Men de mest trosvissa lära säkerligen icke låta genom några som helst skenfagra förespeglingar locka sig bort från de vägar, som de anse för de rätta.

I öfrigt är det svårt att tänka sig, hur dessa arbeten skola förnuftsensligt anordnas. Säkerligen komma de alltid att kosta staten vida mer än de inbringa. Än värre är, att berörda arbeten, som ju ej skola verkligt betalas och tydligen behöfva ske under bevakning, måste få en omisskännlig likhet med tvångs- eller straffarbete och därför snart skola utdömas både af värnpliktsfångarna och den allmänna meningen. I all synnerhet göra sig dylika farhågor gällande, ifall arbetena skola bestå i sådana tunga jordarbeten, som af motionären och utskottet förordats.

Det enda rätta är väl, att ett dylikt så att säga andligt förhinder bör föranleda hel befrielse från värnplikten likaväl som full kroppslig oförmåga därtill. Garantierna mot missbruk få sökas på andra och naturligare vägar. Exempelvis må nämnas medlemskap i ett erkänt trossamfund, hvars lära fördömer krigstjänst, eller intyg från trovärdiga personer i den värnpliktiges hemort i förening med en högtidligen aflagd försäkran af den värnpliktige på tro och heder. Lagen bör ock stämpla en falsk uppgift eller försäkran, där den ledt till befrielse, såsom en otillåten och straffbar handling. Med dylika utvägar bör det i hvarje händelse vara nog, till dess erfarenheten visar, om det verkligen behöfs ännu flera garantier.

Jag har ansett, att det ofvan sagda bort ingå i motiveringen, ehuru väl formuleringen af motionärens slutyrkande ej medgifver utskottet att gå längre i sin hemställan än utskottet föreslagit.»

Herr *Cederberg* har begärt få antecknadt, att han icke deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet, och herr *Lilliesköld*, att han icke deltagit i den slutliga handläggningen däraf.

Transsumt af värnpliktslagskommitténs betänkande i afseende å frågan, huruvida värnpliktig, som hyser samvetsbetänkligheter mot att låta vapenöfva sig, må i fredstid kunna därifrån befrias mot skyldighet att uträtta annat passande arbete; åberopadt som stöd för den af herrar Sjöcrona, Andersson, Hedenstierna och Rudebeck vid lagutskottets utlåtande n:o 6 afgifna reservation.

Då kommittén nu går att söka utreda, huruvida samvetsfrihetens princip, sådan densamma blifvit uti § 16 regeringsformen erkänd, bör anses kräfva medgifvande för värnpliktige, hvilka hysa samvetsbetänkligheter mot deltagande i vapenöfning, att utbyta denna öfning mot annat arbete, vill kommittén till en början erinra, att en uppfattning, enligt hvilken samvetsfriheten skulle innebära obegränsad rätt för den enskilde att uti alla sina handlingar låta bestämma sig endast af sitt eget samvetes bud, kommer i uppenbar strid med principen för staten själf. Emedan hvarje individens handling kan blifva föremål för bedömande af samvetet, och detta bedömande, efter hvad alla tiders erfarenhet bestyrker, företer väsentliga olikheter hos olika individer, skulle staten genom att erkänna samvetsfrihet i sådan bemärkelse och omfattning hafva eftergifvit den för statens bestånd oundgängliga rätten att af sina medlemmar erhålla deras medverkan för befrämjande och vinnande af statens egna ändamål. Den enskilde samhällsmedlemmen skulle då hafva erhållit öfverhöghet öfver

§ 16
regerings-
formen.

staten själf, i det han ägde från sitt eget samvetes synpunkt afgöra, huruvida han ville ställa sig statens föreskrifter till efterrättelse eller ej, och den enskilde samhällsmedlemmens lydnadsplikt gentemot statens lagar eller själfva grundprincipen för hvarje stat vore därigenom fullständigt upphäfd. Därefter vore det endast mellan liktänkande individer som någon sammanslutning för gemensamma ändamål kunde förekomma. Det säger sig själf, att staten ej kan såsom för sig ledande erkänna en princip, som medför dylika konsekvenser, och att alltså samvetsfriheten, därest den skall kunna erkännas såsom statsprincip, ej får fattas i nyssnämnda, vidsträckta mening.

Vill man vidare undersöka, i hvad mån en begränsning är nödvändig, må man fasthålla därvid, att, såsom ofvan visats, statsverksamhet kan blifva omöjlig på hvarje område, där åt den enskilde lämnas alldeles fritt att handla efter sitt samvete. Det skall då blifva klart, att så beskaffad frihet ej kan medgifvas inom de områden, där det gäller egentliga statsändamål. Detta vill med andra ord säga, att den enskilde samhällsmedlemmens uppfattning, då densamma kommer i motsats mot statens uppfattning rörande statens egna ändamål och de medel, som för dessas vinnande böra tillitas, måste vika och ej kan tillerkännas rätt att göra sig gällande.

Nu kan tilläfventyrs invändas, att med en sådan begränsning af samvetsfriheten denna faktiskt upphäfves och ej vidare rymmes inom det statliga samhället. Så är dock ej förhållandet. Det är ej ens möjligt för staten att så helt taga individens verksamhet i anspråk för sina ändamål, att icke för individens själfverksamhet återstår ett mycket vidsträckt område, inom hvilket enhvar kan fritt handla efter de särskilda principer, han för sig uppställt. Den moderna staten nöjer sig med att uppdraga ganska allmänna gränser för individens själfverksamhet och öfverlåter åt individen att inom dessa gränser handla fritt och obundet.

Men alltjämt är det en nödvändighet, att, i fall af kollision mellan statens och individens uppfattning, staten, därest dess intresse det kräfver, äger att fordra individens underkastelse, enär i annat fall statsordningen sönderbrytes. Friheten för den enskilde att handla efter sin individuella uppfattning erhåller alltså i hvarje särskildt fall sin begränsning utaf statsintresset, och detta intresse blir större, allteftersom staten finner, att dess verksamhet på ett visst område ej kan utbytas mot eller ersättas af individernas själfverksamhet. Den möjlighet är visserligen ej utesluten, att staten kan taga fel i fråga om de grundsatser, som i dess verksamhet böra

följas, och att en enskild samhällsmedlems uppfattning kan stå närmare den högsta rättens idé än statens egen i lagen uttryckta uppfattning, men detta hindrar ej, att den enskildes mening måste vika, honom obetaget att söka åstadkomma ändring uti statens uppfattning d. v. s. i lagstiftningen.

Ett område, inom hvilket statens verksamhet allra minst kan ersättas af individens självverksamhet, är nu det, som beröres af det till bedömande upptagna förslaget om vissa värnpliktiges befrielse från vapenöfning, nämligen området för statens verksamhet utåt, gentemot andra stater. På detta område är statssamhällets enhetlighet särskildt nödvändig, och det lär ej kunna i princip medgifvas den enskilde statsmedlemmen att efter sitt eget samvetes synpunkt afgöra, huruvida han vill eller icke vill på det sätt, staten bestämt, medverka på nämnda område till statens värande mot yttre faror. Mera än på något annat område framträder här nödvändigheten för staten att, med förbindande verkan för alla dess medlemmar, bestämma, hvad som skall göras och sättet därför.

Men är det så, att staten ej kan och får antagas hafva afsett att erkänna samvetsfriheten i vidare mån, än som är förenligt med statens egen princip, så kan bestämmelsen i § 16 regeringsformen om samvetsfrihet redan af principiella skäl ej med fog åberopas till stöd för de värnpliktiges befrielse från vapenöfning i fall af samvetsbetänkligheter. Innehållet af ifrågavarande grundlagsbud i dess hela sammanhang står också med denna uppfattning i full öfverensstämmelse. Den samvetsfrihet, som där garanteras, angifves nämligen uttryckligen innefatta ett skyddande af individen vid fri utöfning af hans religion, »så vidt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer». Näppeligen kan för samhället uppstå större fara än den, att statens verksamhet till skydd för dess egen tillvaro för-lamas. En sådan fara skulle kunna uppstå genom medgifvande åt de enskilde värnpliktige att i det fall, hvarom nu är fråga, handla endast efter samvetets ingifvelse. Äfven om till närvarande tid antalet fall, då samvetsbetänkligheter mot vapenöfning yppats, varit helt ringa, och sålunda någon betänklig minskning af landets försvarskraft ej skulle hafva för-anledts af de värnpliktiges befrielse från vapenöfning i alla hittills före-komna fall af vägran på grund af samvetsbetänkligheter att deltaga i sådan öfning, finnes icke någon säkerhet, att förhållandet i nämnda hänseenden framgent skulle blifva oförändradt. Snarare torde kunna med stor sanno-likhet antagas, att ett medgifvande af rätt för individen att efter sitt eget samvetes bud afgöra, huruvida han ville i landets försvar deltaga eller ej, skulle alstra hos de värnpliktige benägenhet att omfatta den åskådning,

som anser bruk af vapen stridande mot Guds lag, och sålunda i väsentlig mån befordra spridande af nämnda åskådning till allt vidare kretsar.

Bemärkas bör ock särskildt, att ett medgifvande af de ifrågavarande värnpliktiges befrielse från vapenöfning *i fredstid*, hvartill anspråken hittills inskränkts, faktiskt måste föranleda till samma värnpliktiges befrielse från tjänst under vapen äfven i händelse af krig, då ju försvaret ej i krig kunde med fördel betjäna sig af krigsmän, som fullständigt saknade öfning i vapnens bruk. Det kan ej heller antagas, att värnpliktige, som hysa samvetsbetänkligheter mot vapenöfning, skulle finna sin samvetskänsla tillfredsställd allenast därigenom, att de under fredstid befriades från sådan öfning. Tvärtom lära deras samveten än mera uppresas sig mot deltagande i verklig strid. I hvarje fall hade staten, om den erkände rätt för de värnpliktige att på grund af samvetsbetänkligheter vinna befrielse från vapenöfning i fredstid, också afsagt sig möjligheten att af dessa värnpliktige fordra medverkan till försvaret i händelse af krig.

Uppfattningen att bruk af vapen ej är tillåtligt.

Att det från statens synpunkt är omöjligt att i princip erkänna de värnpliktiges *rätt* att på grund af samvetsbetänkligheter erhålla befrielse från vapenöfning, har kommittén nu sökt visa.

Emellertid skulle kunna invändas, att om för statens bestånd fordras något, som står i strid med Guds bud, så må det hellre offras, än Guds bud kränkas, ty »man måste mer lyda Gud än människor».

För att skyldighet skall inträda att offra det, som är nödvändigt för det mänskliga samhällets trygghet och bestånd, fordras dock uppenbarligen, att den åskådning, i kraft hvaraf ett sådant offer kräfvcs, stödjer sig på oomtvistlig gudomlig auktoritet.

Detta är emellertid ingalunda fallet med yrkandet, att fäderneslandet hellre må lämnas till rof för främmande inkräktare, än att dess söner skulle mot fienden få taga till vapen. Att något sådant skulle följa af den kristna religionens i bibeln framställda läror, har nämligen aldrig varit allmänt erkändt inom kristenheten. Tvärtom hafva under alla tidsåldrar och inom de mest olika kristna trossamfund personer med erkänd förståndsskärpa samt utmärkta för den största kristliga fromhet och förtrogenhet med bibelns läror och deras anda ansett fäderneslandets värnande såsom en den heligaste plikt.

Att den åskådning, som ej under några omständigheter tillstädjer bruket af vapen, är ohållbar, vinner dessutom en slående bekräftelse däraf, att denna åskådning vid tillämpningen måste komma i strid med en grundsats, hvars riktighet borde vara och väl också är allmänt erkänd

såsom själfklar. Den leder nämligen till förnekade af den naturliga rättigheten att mot våldsvarkare i nödfall med vapen värna maka och barn och sitt eget lif.

Bibehåller staten alltså principiellt *rätten* att af alla sina medlemmar utan afseende å deras individuella uppfattning fordra medverkan till försvaret, är därmed dock ej gifvet, att staten måste begagna sig af denna rätt i dess vidsträcktaste omfattning. Hvad som skulle tala för en anordning, hvarigenom kunde undvikas användande af statens straffrätt mot sådana, hvilkas vägran att deltaga i vapentjänst verkligen grundade sig på samvetsbetänkligheter, vore dels att dessa, om ock vilsefarande, dock ej ledas af medveten brottslig afsikt, dels önskligheten att undanröja den lockelse, som martyrglorian utöfvar på vissa naturer, en omständighet, som i detta fall kunde leda till att straffet, i stället för att afskräcka från trots mot samhällets ordning, snarare ökade benägenheten härtill.

På grund häraf och till fullgörande af det kommittén lämnade uppdrag har kommittén, oaktadt sin i det föregående angifna principiella ståndpunkt, nu att vidare undersöka, om och i hvad mån staten skulle kunna tillmötesgå de uti ifrågavarande hänseende framställda önskingarne, därvid dock svaret måste bero på ett afvägande af de fördelar och olägenheter, som äro att förvänta af den anordning, hvilken kan ifrågakomma.

Kommittén öfvergår således att tillse, huruvida det lämpligen låter sig göra, att åt värnpliktige, som åberopa samvetsbetänkligheter mot vapenöfning, medgifves befrielse från sådan öfning mot skyldighet att uträtta annat passande arbete.

I detta afseende har kommittén trott sig finna, att arbete af civil art icke lämpligen skulle kunna sättas i stället för vapenöfning. Det torde knappast kunna antagas, att staten under alla omständigheter vore i tillfälle att anordna allmänna arbeten af sådan beskaffenhet, att värnpliktige oafsedt föregående olika uppfostran och verksamhet skulle kunna i dessa arbeten med fördel användas, och i alla händelser skulle för de värnpliktiges användande i allmänna arbeten — desamma må bestå i odlingsföretag, järnvägsanläggningar, vägbyggnader eller annat — erfordras särskilda anordningar, hvilka komme att för statsverket leda till afsevärda uppoffringar. Sålunda vore ju nödvändigt att beordra särskildt befäl att öfver dessa värnpliktige hålla uppsikt och anställa ledare af arbetena, att vidtaga åtskilliga anstalter för de värnpliktiges befordrande till arbetsplatsen, för deras inkvartering och underhåll, för läkarevård samt för disciplinens upprätthållande o. s. v. Kostnaderna för nämnda anstalter ökades, därest det

*Frågan om
utbyte mot
civilt arbete.*

blefve nödvändigt att anordna arbeten på olika orter inom landet eller att förlägga arbetet från ort till annan; och om det låte sig göra att bringa tillsammans² alla ifrågavarande värnpliktige och använda dem till arbete år efter år å samma plats, blefve i stället kostnaderna dryga för deras sammanförande från olika delar af landet. Anordningarna komme naturligtvis att i viss mån försvåras af omöjligheten att på förhand beräkna antalet af de värnpliktige, som kunde komma att under olika år användas i de allmänna arbetena. Det är för öfrigt att befara, att dessa arbeten skulle alltför mycket till sin karaktär närma sig vanligt tvångsarbete. Skulle de värnpliktige under deltagande i de civila arbetena ej vara underkastade krigslagarna, blefve jämväl nödigt, att särskilda bestämmelser gäfves i fråga om ansvar för dem, som icke fullgjorde förelagdt arbete eller eljest visade olydnad eller i ett eller annat afseende förbröte sig i tjänstgöringen.

De här påpekade olägenheterna och svårigheterna har kommittén dock icke funnit vara sådana, att de innebära alldeles bestämdt hinder för den ifrågavarande förändringen.

Hvad som däremot enligt kommitténs uppfattning omöjliggör att utbyta vapenöfningen mot civilt arbete, är den förut vidrörda konsekvensen af befrielse från vapenöfning i fredstid med afseende å värnplikten i händelse af krig. Att skicka fullkomligt oöfvadt manskap mot fienden vore nämligen en uppenbar orimlighet, och att låta ett utbyte af vapenöfningen i fredstid mot civilt arbete draga med sig frihet från verklig krigstjänst skulle vid annalkande krigsfara innebära en alltför stor frestelse.

*Om utbyte
mot sjuk-
vårds- eller
handräck-
ningstjänst.*

Något gynnsammare ställer sig frågan, huruvida vapenöfningen skulle för värnpliktige, som hysa samvetsbetänkligheter mot sådan öfning, kunna utbytas mot något arbete, som faller inom området för den *militära* organisationen, nämligen mot sjukvårds- eller handräckningstjänst. De värnpliktige, som inöfvades till sådant arbete, finge åtminstone någon militärisk utbildning och behöfde därför ej vara alldeles oanvändbara i krigstid, då ju alltid ett visst antal sjukvårdare erfordras och handräckningsgöromål förekomma i ganska stor omfattning. Hittills hafva de värnpliktige, som af samvetsskäl vägrat att låta vapenöfva sig, i verkligheten utgjort ett ganska obetydligt antal. Kommittén har i fråga därom fått genom vederbörande departementschefers försorg mottaga uppgifter från landets samtliga truppförband, äfvensom från flottans stationer. De tidsperioder, de särskilda uppgifterna afse, sammanfalla icke helt och hållet med hvarandra, men uppgifterna gifva vid handen, att vederbörande befälhafvare icke kunnat angifva flere än tillsammans 32 kända fall, då värnpliktige

måst åläggas bestraffning med anledning däraf, att de under åberopande af samvetsbetänkligheter vägrat att bära vapen. För närvarande förekomma alltså värnpliktige, som för samvetsbetänkligheter kräfvat befrielse från vapenöfning, icke i större antal än att de samtliga kunde finna användning såsom sjukvårdare eller handräckningsmän.

Kommittén har också försöksvis företagit sig att uppgöra förslag till den förelagda uppgiftens lösning på sådant sätt, att värnpliktige, som hyste samvetsbetänkligheter mot vapenöfning, skulle erhålla företrädesrätt att användas såsom sjukvårdare och handräckningsmän. Därvid befanns i främsta rummet angeläget, att verksamma åtgärder vidtoges till förebyggande, att värnpliktige, som endast föregåfve samvetsbetänkligheter, komme i åtnjutande af den åt de samvetsömme tillärnade företrädesrätten.

För syftets vinnande syntes vara tjänligt, dels att man vidtog anordningar för att söka utforska, huruvida verkliga samvetsbetänkligheter föreläge, och för att, om möjligt, åstadkomma deras häfvande på öfvertygelsens väg, dels ock att det arbete, som sattes i stället för vapenöfning, utmättes så pass tungt, att det ej blott motsvarade, utan vore strängare än vapenöfningen. Kommittén tänkte sig i dessa hänseenden såsom lämpliga åtgärder, att de värnpliktige, som anmälde sig på grund af samvetsbetänkligheter vilja fritagas från vapenöfning, skulle undervisas af vederbörande truppförbands präst under en tid af 14 dagar, att, om de efter erhållen undervisning framhärdade i sin begäran, de skulle befrias från årets vapenöfning, men deras sak hänskjutas till nästa års inskrifningsrevision, som ägde att med ledning af prästens berättelse och de upplysningar, som vid förhör eller annorledes kunnat vinnas, bedöma och afgöra, huruvida utbyte skulle få äga rum, samt att de, som erhöile tillstånd att utbyta vapenöfningen mot sjukvårds- eller handräckningstjänst, skulle vara pliktige att på sådant sätt tjänstgöra under två gånger 68 eller tillhoppa 136 dagar, fördelade på två år. Genom dessa anordningar skulle man erhålla åtminstone några garantier mot obehöriga försök af värnpliktige att genom falskt förebärande af samvetsbetänkligheter undandraga sig vapenöfning.

Innan kommittén fattade ett definitivt beslut angående den tänkta anordningen, fann kommittén emellertid nödigt att pröfva densamma dels genom att tänka sig in i de konsekvenser, hvartill den i framtiden kunde leda, och dels genom att undersöka, hvilken praktisk nytta anordningen för närvarande kunde medföra.

I förra hänseendet framställde sig då följande synpunkter.

De, som af samvetsskäl vägra att deltaga i vapenöfningar, äro nu jämförelsevis få, men om det ifrågavarande utbytet genom lag medgåfves, kunde detta blifva en lockelse, som möjligen låte det onda antaga verkligt farliga dimensioner. Hittills har vägran att öfva sig i vapnens bruk stöds på religiösa motiv, men det gifves i vår tid äfven en fredsrörelse, som grundas på s. k. humanitära principer. Äfven dessa fredsvänner skulle kunna vilja åberopa samvetet, och ger staten de religiöst samvetsömma rätt att slippa bära vapen, synes staten knappast kunna neka det andra slaget af samvetsömma samma förmån. Såsom mindre fanatiska hafva dessa hittills underordnat sig statens lagar med afseende på försvaret, men öppnar staten själf för dem en utväg att tillämpa sina principer, så är fara värdt, att äfven bland dem en rörelse till försvarsvägran skulle uppstå. Särskildt kunde den betydelse och den lockelse, föreningsväsendet i vår tid utöfvar, blifva i detta hänseende ödesdiger. Föreningar kunde bildas, som uppsatte försvarsvägran såsom sitt program, och sålunda kunde mot vapenöfningarna uppstå så att säga strejker, hvilka för landets försvarskraft innebure verklig fara.

Hvad åter angår anordningens praktiska gagn under nuvarande förhållanden, fann kommittén, att detta skulle blifva ganska ringa.

Enligt de till kommittén inkomna uppgifterna hafva nämligen de värnpliktige, hvilka för vägran af samvetsskäl att bära vapen hittills ådömts bestraffning, i regel förklarar sig af samma anledning förhindrade att uträtta *något som helst arbete, som afsåge krigsändamål*. Det ifrågasatta utbytet af vapenöfning mot sjukvårds- eller handräckningstjänst för försvaret skulle således ej tillfredsställa dessa värnpliktige, utan de skulle anse sig af samvetsskäl förhindrade att deltaga äfven i tjänstgöring af nämnda slag. Utbytet skulle då tillgodokomma endast de värnpliktige, hvilkas samvetsbetänkligheter sträckte sig allenast till den egentliga vapenöfningen. Antalet sådana värnpliktige synes emellertid vara synnerligen ringa, då, enligt hvad kommittén inhämtat, de religiösa samfund, hvilka betrakta bruket af vapen såsom syndigt, i allmänhet på samma sätt beteckna äfven öfriga handlingar, som afse krigsändamål, och därvid icke ens göra undantag för sjukvårdstjänst.

Hvartill ett noggrant beaktande i lagstiftningen af olika slag utaf samvetsbetänkligheter hos de värnpliktige för öfrigt kunde komma att följderiktigt leda, belyses i viss mån af det förhållande, att enligt de uppgifter, som inkommit till kommittén, i flera fall inträffat, att värnpliktige, tillhörande en viss religiös kristen sekt, af samvetsskäl vägrat, icke att göra

vapentjänst, men att deltaga i öfningar å lördag, hvilken dag af dessa ansetts vara rätt sabbatsdag, på hvilken vapenöfningen ej finge utföras.

Då härtill slutligen kommer, att vederbörande befälhafvare vid utöfvande af sin rätt att bland de värnpliktige uttaga sjukbärare äro i tillfälle att redan under nuvarande förhållanden, såsom jämväl plägat ske, taga hänsyn till sådana samvetsbetänkligheter, som röra endast den egentliga vapenöfningen, fann sig kommittén ej böra vidhålla den ifrågasatta anordningen, utan stannade i den mening, att någon förändring af gällande lagstiftning i ändamål att bereda rätt till befrielse från vapenöfning mot utträttande i stället af annat arbete ej kan af kommittén förordas.

Denna uppfattning hindrar ej, att kommittén finner synnerligen önskvärdt, om ändring kunde åstadkommas i det förhållandet, att värnpliktig vid upprepad, af samvetsbetänkligheter föranledd vägran att deltaga i vapenöfning måste dömas till frihetsstraff på längre tid. Ehuru kommitténs uppdrag ej sträcker sig till afgifvande af förslag rörande förändring i sättet för bestraffande af dylik förbrytelse, tillåter sig därför kommittén att i detta sammanhang något beröra ämnet. Hvad som förefallit upprörande i den bestraffning, som kan blifva följden af en på samvetsbetänkligheter stödd vägran att fullgöra försvarsplikten, torde vara mindre, att straff härför utkräfvades, än den omständigheten att, när rättelse ej följer, straffet oupphörligt förnyas. Frihetsstraffet torde därför böra till något visst mått begränsas, men i sammanhang med lagstiftning därom torde likväl böra komma under öfvervägande, huruvida de, som ej af någon bestraffning låta rätta sig, må, oaktadt de ej vilja underkasta sig hvad som anses nödvändigt för samhällets skydd, ändock inom detta samhälle åtnjuta samma politiska rättigheter som andra samhällsmedlemmar.